

EEN GENEALOGISCH RAADSEL UIT 1690

In de jaargang 1999 van dit tijdschrift publiceerden we een genealogisch raadsel uit 1504 (1). Onlangs vonden we een verkorte versie van dit raadsel, gepubliceerd door Prof. Egied Strubbe in de jaargang 1952 van het tijdschrift *Biekorf* (2). Wie er even over nadenkt, ziet dat in essentie hetzelfde raadsel wordt opgedist.

De joncvrouwe zegt:

*Anscout dit wondere, ghij vrienden vercooren
Ende die in ymagineren nemt solacie,
Want dese twee jonckers, staende hiervooren,
Zijn mijn oems, van mijns vaders nacie;
Dander twee hierachter, bij der Gods gracien,
Zijn mijn oems, van mijnder moederlicker zijden;
Ende deze drie kinderen, mijnder herten jubiliacie,
Zijn mijns zelfs kinderen, daerin ic verblijde;
Ende dese oude man es nu ten tijden vader van al
Ende mijn getrauwet man; nu merct hoe dit wesen can*

De joncman vraecht:

*Ghij vrouwen fijn, wilt mij cort brieven
Wiens kinderen dit zijn, eyst hu ghelieven.*

De joncvrouwe antwoordt:

*Wij sullent hu berechten bij bescheede,
Wilter up letten, ghij werdes te vroedere;
Wij zijn deser kinderen grootvrouwe beede,
Ooc es elc onser van hemlieden moeder,
Ze zijn daertoe onser mannen broedere,
Ende ons kinderen sijn onser kinderen vadere,
Elc oom van anderen, God zij huere behoedere,
Want het es van gherechten bedde algadere,
Hoe dit bijcomt, weest daeraf gheradere.*

Hoewel de auteur een oproep deed voor oplossing van het raadsel, nam blijkbaar niemand in het volgende nummer of de volgende jaargangen de handschoen op. Maar wat in de laatste negen regels gegeven wordt, is dan ook ver van helder, en als

- (1) P. DONCHE Een genealogisch raadsel uit 1504, in: *Vlaamse Stam*, jrg 35 nr 6 (juni 1999), pp. 271-274. We lieten daar toen een hedendaags genealogisch raadsel over een doktersfamilie nog onbeantwoord. De oplossing van dit raadsel is natuurlijk dat de moeder van de zwaargewonde student geneeskunde ook dokter-chirurg is en dat zij het was die haar zoon onderzocht bij aankomst in het ziekenhuis.
- (2) Prof. Eg. L. STRUBBE, Een raadsel op de verwantschap in: *Biekorf*, jrg 52, nr 11 (nov. 1952) pp. 246-248, verwijzend naar R.A.G. Fonds Gent nr. 12, f° 8.

het al als uitleg bedoeld was, schiet het toch zijn doel voorbij want het lijkt het probleem nog duisterder te willen maken dan het al is. De verklaring gegeven door de jonkvrouw in de versie uit 1504 is daarentegen wel heel helder. Ons schema afgedrukt in *Vlaamse Stam* 1999, p. 274 is ook toepasselijk op deze versie van het raadsel zoals het geformuleerd wordt in de eerste tien regels. (met dit verschil dat er hier slechts twee ooms van vaderlijke en twee van moederlijke zijde vermeld worden, maar dit verandert niets aan de verwantschapsstructuur).

Een inlichting in breder perspectief over genealogische raadselliteratuur die Strubbe in zijn artikel citeert, is zeker waard om nog eens vermeld te worden: deze literatuur heeft zich vooral ontwikkeld in verband met de *Lectura super arboribus consanguinitatis et affinitatis* van Johannes Andreae, gepubliceerd te Leuven in 1480. Die raadselliteratuur zou in Duitsland ontstaan zijn in de 15de eeuw en zich ook in onze gewesten verspreid hebben (3).

Het werk van J. Andreae hebben we eerder al vermeld in onze bijdrage over de boom als metafoor voor genealogische relaties (4). Om de ingewikkelde materie toe te lichten gebruikten de juristen van het wereldlijk en het kerkelijk recht de *arbor consanguinitatis* en de *arbor affinitatis*, om schematisch respectievelijk de bloedverwanten en de aanverwanten aan te duiden welke men niet mocht huwen. Bij wijze van proef waarmee een rechtsgeleerde kon meten of hij de materie wel degelijk onder de knie had werd dan soms een *enigma* (raadsel) bijgevoegd. De inleidende zin op het raadsel in de versie van 1504: *Een harde lastighe vraghe daeranne dat men bekennen ende wel saude leeren rekenen successien van hoyrien van versteerften*, laat zeer duidelijk de bedoeling van dit soort raadsels zien.

Wij vermelden het hoger al, niemand nam de handschoen na 1952 op. Maar in de eerste aflevering van 1953 verscheen in de rubriek "Mengelmaren" een ander raadsel (5). De mededeeler (die zich verstopt achter de initialen J.H.) schreef dat het bedoeld was om degenen te helpen die het raadsel gepubliceerd in 1952, wilden oplossen. Hoe men een raadsel kan helpen oplossen door een ander raadsel op te disselen, daar kunnen we moeilijk bij, temeer daar de schrijver zijn eigen aangebracht raadsel zelf niet eens oplost. En in de volgende nummers of jaargangen blijkt dit zelfs definitief de lezers alle lust te benemen om — nu reeds twee — raadsels op te lossen, want evenmin neemt hier iemand de handschoen op.

Dit raadsel uit 1690 ditmaal (6), voorgesteld als een grafschrift op rijm gesteld, is uiterst compact:

(3) R. STINTZING, *Geschichte der populären Literatur des römisch-kanonischen Rechts in Deutschland* (Leipzig 1867) pp. 166-168.

(4) P. DONCHE, De oorsprong en de evolutie van de boom als metafoor voor genealogische relaties. in: *Vlaamse Stam*, jrg. 28, nr. 11-12 (nov.-dec. 1992) pp. 563-582, noot 35.

(5) *Biekorf*, 54ste jrg., nr. 1 (jan. 1953), pp. 23-24.

(6) De auteur vond het in *Koddige en ernstige opschriften I, 51; Amsterdam 1690*. Het zal hier wel gaan om het deel I (en II) van het werkje van Jeroen JEROENSZ., waarvan we zelf de deeltjes III en IV (252 en 166 blz.), onder dezelfde titel, uitgegeven te Amsterdam in 1691 en in één band, bezitten. Deze uitgever had "koddige en ernstige" opschriften verzameld die hij gevonden had op *Luyffens (luifels) wagens, glazen (glasramen?) borden graven en elders*.

*Wonder boven wonder
Hier leyt begraven onder,
Myn Vader en dyn Vader,
En onzer beider kinder Vader,
Myn Man en dyn Man,
En onzer beider Moeder Man
En was doch maar een Man.*

Omdat in een halve eeuw blijkbaar (7) niemand het raadsel oploste, hebben we zelf ons maar gewaagd aan de oplossing. We geven die hieronder in het lang en het breed weer, waarbij, naast de eigenlijke oplossing, vooral de manier waarop tot de oplossing gekomen is toegelicht wordt.

Voorafgaandelijk moeten we opmerken dat de geschetste verwantschapssituatie uiteraard moet beantwoorden aan de goede navolging van de wereldlijke en religieuze voorschriften m.b.t. de huwelijksstaat zoals geldend in 1690. Voor de oplossing van het raadsel kan men dus niet zijn toevlucht zoeken in buitenechtelijke kinderen, echtscheidingen, polygamie of polyandrie, incestueuze huwelijken, enz.

Best kan men eerst, los nog van elke poging tot reconstructie van de verwantschappen, uit de tekst zoveel mogelijk feiten proberen vast te stellen en nagaan hoe men termen en omschrijvingen wel *mag of moet* interpreteren.

De laatste regel drukt ons op het hart dat het hele rijmwerkje draait om één man. De éne man wordt door de persoon die het rijmwerkje uitspreekt, zowel als *Myn Vader* (regel 3) en als *Myn Man* (echtgenoot) (regel 5) betiteld. Geen incestueuse relaties zelden we al, dus moet hier *Vader* geïnterpreteerd worden als stiefvader.

Het rijmwerk is een tekst uitgesproken door een persoon aan het adres van een ander. Laten we daarom die twee personen respectievelijk de *sprekende* en de *aangesprokene noemen*. Uit de vijfde regel *Myn Man en dyn Man* volgt dat sprekende en aangesprokene allebei van het vrouwelijk geslacht zijn. En uit dezelfde regel volgt ook dat de aangesprokene reeds overleden moet zijn, want twee vrouwen kunnen niet op hetzelfde ogenblik met dezelfde man gehuwd zijn (geen bigamie, en huwelijken zijn in 1690 tot de dood scheidt).

Nu we weten dat het beiden vrouwen zijn, kan dus *onzer beider kinder* in de vierde regel, niet in de betekenis van de gemeenschappelijke kinderen van een echtpaar begrepen worden, maar *moet* het wel begrepen worden de gescheiden kroost van twee vrouwen (de twee kroosten hebben wel éénzelfde vader).

In regel 6: *En ons beider Moeder Man*: kan *Moeder* betrekking hebben op een gemeenschappelijke moeder of op een verschillende moeder. Hier is er evenwel niets in het rijmwerk dat één van beide interpretaties uitsluit.

Na deze vaststellingen, waarbij duidelijk is dat naast het hoofdpersonage van de ene man, nog twee vrouwen een hoofdrol vervullen, kunnen we nu proberen de verwantschappen te reconstrueren.

(7) We hebben wel niet alle jaargangen 1953-1999 van *Biekorf* er op nagekeken. Interessanter leek ons zelf de handschoen op te nemen.

Vooreerst stellen we vast dat uit het rijmwerkje blijkt dat de verwantschappen tussen die ene man en de sprekende en de aangesproken vrouw identiek zijn in elk opzicht: steeds als het rijmwerk iets verklaart over *myn*, geldt hetzelfde voor *dyn*, (regels 3 en 5) en in de andere regels (4 en 6) gaat het steeds over *onzer beider*.

We kunnen het raadsel dus beperken tot eerst één situatie. Laten we dit doen in chronologische volgorde, nl. eerst voor de aangesproken vrouw, want zoals hoger aangegeven, overleed zij voor de sprekende. Voor haar moet gelden dat **haar man, ooit haar stiefvader was**, immers *Dyn Vader* is diezelfde éne man als *Dyn Man*.

Dus die ene man is iemand die eerst huwde met een weduwe, die een dochter uit een vorig huwelijk had en na haar overlijden hertrouwde met zijn stiefdochter en bij die stiefdochter ook kinderen had.

Die situatie mogen we nu ook projecteren op de sprekende vrouw. Regel 5 (*En onzer beider Moeder Man*) verbindt deze twee vrouwen, met die éne man als, zoals hoger opgemerkt, niet alleen als kinderen van dezelfde vader (*Moeder Man*) maar ook als hetzij kinderen van éénzelfde of van verschillende moeders, dus zij zijn ofwel **volle zusters ofwel stiefzusters** van elkaar.

Hiermee ligt de conclusie voor de hand en is het raadsel opgelost. Nadat de aangesproken vrouw overleed, huwde haar man (die eerder haar stiefvader was), haar (stief)zuster en had hij ook bij haar kinderen.

Een en ander wordt verduidelijkt in het onderstaande schema. De chronologie van de opeenvolgende genealogische gebeurtenissen wordt aangegeven door cijfers, met de symbolen x voor een huwelijk, o voor een geboorte en + voor een overlijden.

Hier wordt de situatie afgebeeld dat beide vrouwen volle zusters zijn. Een schema waarbij ze halfzusters zijn is iets ingewikkelder en introduceert dan nog een extra huwelijk van de man met een andere weduwe die uit haar eerste huwelijk moeder was van de sprekende vrouw.

Pieter DONCHE

